

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ד / גליון קיט

ערש"ק פרשת וארא ה'תשס"ז

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת פרשת וארא, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדיי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קיט), והוא אוצר בלום מתוך רכבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

845 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017/8

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

התאמת תוכן הכתוב "ותעל התפרדע" – דמשמע שעלתה מעצמה, עם ציווי הקב"ה לאהרן "העל את הצפרדעים" – דמשמע שהוא זה שיעלה אותם; ע"פ פירוש רש"י עה"כ – "היו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק טז עמ' 79 ואילך)

יינה של תורה

מדברי רש"י עולה כי בנוסף לדיבורו של אהרן לפני פרעה, דיבר גם משה לפניו, ובלשון הקודש; ביאור ענין תמוה זה בהקדם ביאור בכללות שליחותו של משה כאן, ע"פ פנימיות הדברים.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק טז עמ' 74 ואילך)

חידושי סוגיות

יביא קושיית המרדכי בהא דד' כוסות זכר ללשונות גאולה, דטפי הו"ל לתקן ד' מצות; יקדים לבאר הדין דבלע מצה יצא, ממה דגאולת מצרים היתה בב' שלבים, והמצה הוא זכר רק לתחילת הגאולה; יסיק דבזה נשתנה גדר כוס ממצה, דהכוס הוא זכר אף על גמר החירות, ובזה מיושב הא דמנין ארבעה שייך רק ביין דליל הפסח.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק כו עמ' 43 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע אודות גודל מעלת הצדקה והעסק בצרכי ציבור.

(אגרות קודש חלק ו עמ' רנג)

מקרא אני דורש

”ותעל הצפרדע” – את הצפרדעים הנוספות

התאמת תוכן הכתוב ”ותעל התפרדע” – דמשמע שעלתה מעצמה, עם ציווי הקב”ה לאהרן
”העל את הצפרדעים” – דמשמע שהוא זה שיעלה אותם; ע”פ פירוש רש”י עה”כ

א. על האופן שבאה מכת הצפרדע, מספרת התורה (פרשתנו ח, א-ב): ”ויאמר ה' אל משה,
אמור אל אהרן, נטה את ידך במטך על הנהרות על היאורים ועל האגמים, והעל את הצפרדעים
על ארץ מצרים. ויט אהרן את ידו על מימי מצרים, ותעל הצפרדע, ותכס את ארץ מצרים”.

ולכאורה קשה: כיון שבמכה זו באו ריבוי צפרדעים על מצרים (שכיסו את ארץ מצרים
כולה), מדוע נקט הכתוב ”ותעל הצפרדע” – לשון יחיד?

והתירוץ לזה מבואר בדברי רש”י (בפירושו הראשון): ”צפרדע אחת היתה, והיו מכין אותה
והיא מתזת נחילים נחילים”. ולכאורה מקורו בדברי התנחומא כאן.

ב. והנה, במדרש רבה על אתר (שמו”ר פ”י, ד) וכן בגמרא (סנהדרין סז, ב), הובאו שני ביאורים
אחרים בלשון הכתוב ”ותעל הצפרדע” בל’ יחיד: א) ”רבי עקיבא אומר: צפרדע אחת היתה,
והיא השריצה ומלאה את ארץ מצרים”. ב) ”אמר לו רבי אלעזר בן עזרי” . . צפרדע אחת היתה
ושרקה להן (לצפרדעים האחרות) ובאו”.

לקראת שבת

ולכאורה צריך ביאור:

ידוע, ד"קוב"ה לא עביד ניסא למגנא" [אין הקב"ה עושה נס בחינם] (ראה דרשות הר"ן דרוש ח), כי כיון שהקב"ה הוא זה שעשה את חוקי הטבע – הרי אין הוא "שובר" אותם ללא סיבה הכרחית. וכלל זה מחייב, שגם כאשר הקב"ה כן עושה נס, הרי אין להרבות במדת הנס וגודלו באופן שמבטל לגמרי את חוקי הטבע, אלא יש לקרב ככל האפשר את הנס לדרכי הטבע, ולתפוס כיצד היתה לו אחיזה מסויימת בדרכי הטבע.

ובעניננו, לכאורה שני הפירושים במדרש הם יותר קרובים לדרכי הטבע מאשר הפירוש ברש"י:

הפירוש השני יש לו אחיזה בדרכי הטבע, שהצפרדע שרקה ובאו צפרדעים נוספים לקול שריקתה [ואף שגם בזה יש ענין שאינו רגיל לפי הטבע, שיבואו צפרדעים רבים לקול שריקת צפרדע אחת, הרי סוף סוף אין בזה כל כך נס ממש]. וגם לפי הפירוש הראשון, שהצפרדע השריצה צפרדעים רבות שמילאו את ארץ מצרים, הרי אמנם בוודאי יש בזה נס, שהשריצה צפרדעים רבות כל כך במשך זמן קצר, אבל לכל הפחות זה קשור עם גדר טבע ההולדה, ואין בזה בריאה חדשה לגמרי;

ולמה איפוא בחר רש"י לפרש דוקא באופן שלישי, "צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים" – שלפי זה הרי שזהו נס מופלא שאין לו אחיזה בדרכי הטבע כלל, שעל ידי הכאה בצפרדע יווצרו ממנה צפרדעים חדשות! ...

ג. ויש לבאר בזה:

לרש"י הוקשתה סתירה בדברי הכתוב – אהרן נצטווה "נטה את ידך . . . והעל את הצפרדעים", כלומר, שאהרן הוא זה שיעלה את הצפרדעים הרבים, ולא שהם יבואו מעצמם;

[ובכך שונה הציווי על מכת צפרדע, משאר המכות, שבהם לא נצטוו משה ואהרן שהם יביאו את המכה עצמה, אלא רק שהם יעשו פעולה ועל ידי זה תבוא המכה כאילו מעצמה: במכת דם – "קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרותם על יאוריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם"; במכת כנים – "נטה את מטך והך את עפר הארץ והי' לכנים"; וכן בשאר המכות. ובפרט בולט הדבר במכת ארבה, שבה נאמר: "נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים" – שהארבה יעלה מעצמו].

אם כן, כיצד זה אומר הכתוב כאן "ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע" – שאהרן בפעולתו העלה רק צפרדע אחת, ושאר הצפרדעים עלו שלא על ידי פעולתו?!

לכן הוכרח רש"י לפרש, שצפרדע זו היתה "מתזת נחילים נחילים" של צפרדעים. כלומר: הצפרדעים ניתזו מתוך הצפרדע עצמה; ונמצא, שבהעלאת צפרדע זו קיים אהרן את הציווי "והעל את הצפרדעים" לשון רבים, כי הוא העלה צפרדע זו שבה היו "כלולות" צפרדעים רבות שניתזו ממנה.

לקראת שבת

ט

[ועל דרך התזת מים, שאין בוראים על ידי ההתזה מים חדשים, אלא שאותם מים עצמם מתפרדים ונחלקים, כך כאן, הצפרדע היתה "מתזת נחילים נחילים" שבאו מתוכה עצמה].

וזה אינו אלא לפירוש זה; מה שאין כן להפירושים האחרים שבדברי חז"ל, לא העלה אהרן בפועל אלא צפרדע אחת, והצפרדעים התרבו על ידי פעולה נוספת של הצפרדע (ש"השריצה" או "שרקה להם"), ולא שבאו מתוך הצפרדע עצמה. ואם כן עדיין לא יהי' מובן, כיצד קיים אהרן את הציווי "והעל את הצפרדעים". ולכן הוכרח רש"י לפרש ש"מתזת נחילים נחילים", שדוקא בדרך זו אתי שפיר.

ד. אך עדיין צריך ביאור: כיון שהתורה מספרת במפורש שאהרן נצטווה "והעל את הצפרדעים", בלשון רבים – איך יתכן שהיא תספר מיד שאהרן בפועלו גרם לכך ש"ותעל הצפרדע" לשון יחיד, מבלי להתייחס כלל לסתירה הבולטת.

אלא שיש לומר, שבאמת התורה בדיוק לשונה רומזת לכך, והיינו:

את המלים "ותעל הצפרדע" אפשר לפרש בשני אופנים (וראה מלבי"ם כאן). אפשר לפרש זאת בלשון פועל, שהצפרדע עלתה בעצמה; ואפשר לפרש זאת גם בלשון מפעיל, שהצפרדע העלתה ("ותעל הצפרדע") צפרדעים נוספים מתוכה, "מתזת נחילים נחילים".

ונמצא, איפוא, שהמלים "ותעל הצפרדע" מתייחסים לשני הפרטים בענין: הן לעליית הצפרדע עצמה, והן לכך שהצפרדע העלתה צפרדעים אחרים שניתזו ממנה.

ה. ויש להוסיף בזה – בדרך הדרוש:

ידוע הכלל (והובא בפרש"י עקב ח, א) "המתחיל במצוה אומרים לו גמור", וחז"ל מזהירים על עונשים חמורים, רח"ל, שבאים על מי שיש באפשרותו לגמור את המצוה ואינו עושה זאת (ראה סוטה יג, ב. ועוד).

ולפי זה יש לעיין בנידון דידן, דאמנם ה"נחילים נחילים" ניתזו מתוך אותה צפרדע גופא שהעלה אהרן, ושפיר קיים בכך את המצוה של "והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים" – אבל עדיין יש לדקדק, למה לא 'הידר' אהרן לקיים את המצוה שנצטווה באופן שלם וגמור, ולא העלה בפועל את כל הצפרדעים?

ויש לבאר, שכאן אינו דומה לכל מצוה, כיון שהמדובר הוא בענין של מכה; ובמכה אין 'להדר' לגמור את המכה עד תומה, אלא אדרבה, יש ליהדר שלא 'להדר' בה יתר על המדה [שלא כמו מצות צדקה וכיוצא בזה שבהם "כל המרבה הרי זה משובח"].

ועל דרך שאמרה תורה (תצא כה, ג): "ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך", ובפועל מכים רק ל"ט מכות, וכדברי חז"ל (מכות כב, ב): "בספר

לקראת שבת

י

תורה כתיב ארבעים – ואתו רבנן בצרי חדא", כי מצד החשש של "פן יוסיף" הרי פחתו מכה אחת מהמכות הראויות להינתן (וראה רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ז ובנ"כ).

ואם במדת מכה ופורענות כך, שיש להיזהר ביותר מחשש של "פן יוסיף", ולכן יש לצמצם ככל האפשר – הרי במדה טובה על אחת כמה וכמה (ראה פרש"י יתרו כ,ו), שיש להיזהר – לאידך גיסא – מחשש של "פן יגרע", ולכן יש להוסיף ולהתרחב עד בלי די.

יינה של תורה

תועלת דיבורו של משה לפני פרעה בלה"ק

מדברי רש"י עולה כי בנוסף לדיבורו של אהרן לפני פרעה, דיבר גם משה לפניו, ובלשון הקודש; ביאור ענין תמוה זה בהקדם ביאור בכללות שליחותו של משה כאן, ע"פ פנימיות הדברים

א. בהמשך לטענת משה רבינו לקב"ה "הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה" נאמר בכתוב (פרשתנו ז, א-ב): "ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלקים לפרעה ואהרן אחיך יהי נביאך. אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה גו'". וברש"י מפרש "אתה תדבר – פעם אחת כל שליחות כפי ששמעת מפיו, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה".

והנה, ממשמעות דברי רש"י עולה, ד"אתה תדבר" אין פירושו שמשה ידבר לאהרן ואהרן ימסור את הדברים לפרעה, אלא, דגם משה רבינו ידבר לפני פרעה. ורק שדיבורו הי' רק "פעם אחת", ואהרן "המליץ" ו"הטעים" את הדברים.

ועוד עולה מפירושו, שדיבורו של משה לפני פרעה הי' "כפי ששמעת מפיו" – והיינו, שמשה רבינו מסר את הדברים לפני פרעה בלשון הקודש (כפי ששמע מפיו הקב"ה), ו"ימליצנו" שנאמר באהרן הוא פעולת תרגום (וכמו "כי המליץ בינותם" (מקץ מב, כג)).

ולכאורה, דבריו בזה תמוהים ביותר. דמאחר ואהרן מסר לפרעה את הדברים בהרחבה והטעמה, מאי טעמא הוצרך גם משה לדבר לפני פרעה? ומה גם שדיבורו הי' בלשון הקודש – כך שכלל לא הי' באפשרות פרעה להבין את דבריו.

לקראת שבת

ב. והנראה לבאר בזה ע"פ פנימיות הדברים [הביאור בזה ע"פ פשט ראה בארוכה בלקוטי שיחות חלק טז עמ' 69 ואילך. נדפס ב'לקראת שבת' גליון עו]:

דהנה, בביאור הכתוב "ראה נתתיך אלקים לפרעה" מפרש רש"י "נתתיך אלקים לפרעה – שופט ורודה לרדותו במכות ויסורים". ובדרושי חסידות ביארו זה ע"פ פנימיות הדברים, דמצד עצמו לא ה' ביכולת משה לשבור את ה'קליפה' דפרעה, ובדיבור זה ניתן למשה הכח לזה, כדלקמן.

דהנה, אמרו רז"ל (ברכות ז, ב) "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו". והיינו, דהגם שבד"כ יש בכח הצדיקים 'להתגרות' ולהכניע את הרשעים (וכמו "נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות" (שבת לד, א)), הנה יש פעמים שאין זה אפשרי.

והסיבה לזה היא, מפני שהקליפות יש בהם 'ניצוצות' קדושה גבוהים ביותר (אשר רצון הקב"ה בזה הוא, שאנו נברר ניצוצות קדושה אלו, ונשיבם למקורם שבקדושה). ולזאת יש בהקליפות תוקף וכח מיוחד, שאפילו לצדיקים אין יכולת להכניעם. ורק הקב"ה, שהוא כל יכול, יכול להכניעם. וככתוב (איוב מ, יא-יב) "ואם זרוע כאל לך . . . וראה כל גאה והשפילהו . . . והדרך רשעים תחתם" – דאפילו רשע שהוא "כל גאה", ביכולת הקב"ה להשפילו וכו'.

וזוהו מה שנאמר כאן למשה "ראה נתתיך אלקים לפרעה": דהגם שפרעה ה' אז בתקפו (ועד ש"לא ה' עבד יכול לברוח ממצרים" (פרש"י יתרו יח, יט)), ובאופן רגיל לא ה' שייך כלל להכניעו, נתן לו הקב"ה כח להכניע את פרעה, ועד "לרדותו במכות ויסורים" (כלשון רש"י).

ג. והנה, כח מיוחד זה – להכניע את הקליפה בעודה בתקפה, ניתן למשה דוקא:

דהנה, בענין מתן תורה נאמר (ע"י משה רבינו) "אנכי עומד בין ה' וביניכם . . . להגיד לכם את דבר ה'" (ואתחנן ה, ה). אמנם, בפסוק לפני זה נאמר "פנים בפנים דבר ה' עמכם". ולכאורה צריך להתאים תוכן הכתובים – דאם "אנכי עומד בין ה' וביניכם" (והיינו, שמשא הוא ה'ממוצע' להעביר את דבר ה' לבנ"י), כיצד "פנים בפנים דבר ה' עמכם"?

אך באמת אין זו קושיא כלל. דהנה, מצינו ראינו ב' סוגי 'ממוצעים' – ישנו ממוצע ה'מפסיק' (בין המשפיע להמקבל), וישנו ממוצע ה'מחבר', כדלקמן.

ויובן בהקדם משל גשמי:

הממוצע באופן הא' הוא ע"ד מה שמצינו שבימי חכמי הגמ' היו החכמים מעמידים 'אמורא' בעת דרשותיהם, שהוא ה' שומע את הדברים מהחכם ומעבירם אל העם. דבאופן זה הוא ממוצע ה'מפסיק' – דהרי דברי החכם אינם עוברים אל השומעים כפי שהם, אלא הממוצע (האמורא) 'מקבלם' לתוכו, והוא מעביר את הדברים להשומעים כפי הבנתו.

אך ישנו ממוצע באופן נוסף, והוא ע"ד הכלי הנקרא 'משפך', דהוא 'ממוצע' להעביר

לקראת שבת

יג

המשקין. אך באופן זה הוא ממוצע ה'מחבר' – דהמשקין נשארים כפי שהם, ורק שהם עוברים באמצעות הכלי.

וכהמשל הזה, כן הוא ה'ממוצע' דמשה רבינו – "אנכי עומד בין ה' וביניכם . . להגיד לכם את דבר ה'": דמשה רבינו, מחמת גודל ועוצם ביטולו להקב"ה, שהוא לא הי' נרגש כלל כמציאות לעצמו, הנה כשמסר דברי הקב"ה לבני", הי' זה כאילו נאמרו הדברים ע"י הקב"ה בעצמו. וכמאמר "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה".

ולזאת, מאחר ודיבורו של משה (בשליחות הקב"ה) הי' כדיבור הקב"ה ממש, לכן על-ידו דוקא נתגלה כחו ויכלתו של הקב"ה, לבטל כח הקליפה דפרעה בעוד שהיא בתקפה – "נתתיך אלקים לפרעה", "לרדותו במכות ויסורים".

ד. ומעתה מבואר היטב מאי טעמא הי' מוכרח שמשה ידבר לפני פרעה, ולא הי' די בדיבורו של אהרן:

דמכיון שהיתה צריכה להיות כאן שבירת קליפת פרעה, שהיתה אז בתקפה (כנ"ל), הנה זה אפשרי רק בכחו של משה. ולזאת הי' מוכרח שמשה בעצמו ידבר לפני פרעה.

והגם שדיבורו הי' בלשון הקודש, שפרעה לא הבינו כלל – הנה ג"ז מבואר: דמאחר ודיבורו של משה כאן לא הי' בשביל ענין של הסברה וכדו', אלא רק בכדי להביא את הכח האלקי בכדי לשבור את קליפת פרעה – הנה בשביל ענין זה, אין כלל צורך שפרעה יבין את דבריו.

[ובזה מתבאר ג"כ מה שהי' משה צריך לומר את הדברים באותם התיבות בדיוק כפי שאמרם הקב"ה (וכלשון רש"י "כפי ששמעת מפיו"): דמכיון שפעולת משה זו היתה כשליח ה' – להביא את כחו של הקב"ה בכדי לשבור הקליפה, כנ"ל, לכן הוצרך להביא את שליחות הקב"ה כפי שהיא – באותו האופן שאמרה הקב"ה, וע"ד "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה", כנ"ל].

חידושי סוגיות

החילוק בין גדרי מצה ויין דליל הפסח

יביא קושיית המרדכי בהא דד' כוסות זכר ללשונות גאולה, דטפי הו"ל לתקן ד' מצות; יקדים לבאר הדין דבלע מצה יצא, ממה דגאולת מצרים היתה בב' שלבים, והמצה הוא זכר רק לתחילת הגאולה; יסיק דבזה נשתנה גדר כוס ממצה, דהכוס הוא זכר אף על גמר החירות, ובזה מיושב הא דמנין ארבעה שיין רק ביין דליל הפסח

א.

יקשה בדברי הירושלמי גבי טעם חיוב ד' כוסות, ממה שהביא המרדכי

בטעם הא דתיקנו חכמים ארבע כוסות של יין בליל הפסח, איתא בירושלמי (פסחים פ"י ה"א¹), שהוא כנגד ד' לשונות של גאולה האמורים בריש פרשתנו (ו, רז) גבי גאולת ישראל ממצרים – והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

והנה, על טעם זה הק' המרדכי² (פסחים – תוספת מערבי פסחים" קרוב לתחתו) דאם כן "ליבעי

¹ "ולא במיני תבשילין או שאר ענינים", ורק ע"ז מתאים תירוצו (הא') "משום דיין משום חירות". אבל במרדכי י"ל שהכוונה בקושייתו היא ככפנים].

(1) וכן בב"ר פפ"ח, ה. שמו"ר פרשתנו פ"ו, ד. ועוד.

(2) עד"ז הקשה במטה משה סתר"ז. יפה תואר השלם לב"ר שם [אלא שהוא מפרט (ועד"ז במט"מ)

לקראת שבת

טו

ארבע לחמים", פירוש, דטפי הוא להו לחכמים לתקן מנין זה בחובת מצה דאורייתא, שהיא "על שום שנגאלו אבותינו ממצרים" כדתנן בפסחים³ (קטז, ב). והסיק המרדכי, דלכך "יש מפרשים⁴ כנגד ד' כוסות האמורים לישועה כו", דטעם זה שפיר שייך רק בכוסות ולא במצה.

אמנם עדיין צ"ע, איך תתורץ הקושיא להטעמים האחרים שהובאו ע"ז, ובפרט להדיעה⁵ הנ"ל שהוא ממנין ד' לשונות של גאולה [דאף כ"ק רבינו הזקן (בעל התניא) נ"ע בשולחנו⁶ (או"ח סתע"ב ס"ד) הסיק כדעה זו], והוא תימה, כדברי המרדכי – מ"ט לא תקנוהו בחיוב מצה שנצטוונו כבר זכר לגאולה?⁷

ב.

יָקָרִים דְּהוּא מְכַלְלֵת גִּדְרֵי הַחִילּוּק בֵּין מִצְה לְכּוּס שְׁבִלְיֵי פְסָחִים

והנראה בזה, דהוא מכללות החילוק בגדרי חיוב מצה וכוס שבפסח, עד דאיכא בזה נפקותא אף לדינא, ובזה תחזור אף השייכות למה שפסקו (טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתע"ג ס"ד (ס"כ)). טור שם ס"ו תעה. שו"ע (ודאדה"ז) שם ס"א (ס"ג), דמנין מצות שמחוייבים בהם הוא שלוש [שכבר מבואר בזה, דשני שלימות הוא "לבצוע עליהן כמו בשאר יו"ט", ו"עוד פרוסה אחת משום לחם עוני"⁸ (לי' אדה"ז סתע"ה שם)], או ששלושתן הוא לזכר לחמי תודה (מרדכי סוף פסחים – סדר של פסח"⁹). אמנם להמבואר להלן – יחזור הדבר ביותר, מילתא בטעמא מכללות גדר אכילת מצה זכר לגאולה¹⁰]:

אשא כדמשמע לקמן בשמו"ר פ"ו (שם) דקאמר (בהמשך להטעם ד"ד' גאולות") לקיים מה שנאמר כוס ישועות אשא" (והיינו דענין של גאולה וישועה צ"ל על כוס דוקא. וראה גם מט"מ שם. חי' חת"ס לפסחים צט, ב).

אבל לפמ"ש במרדכי (ע"ד הגירסא בירושלמי וב"ר שם) "לכך י"ז כנגד ד' כוסות האמורים לישועה", ה"ז טעם שני.

(8) וראה נ"כ הטושו"ע סתע"ה שם.

(9) (ועד"ז במט"מ שם סתר"ח. מהרי"ל הלי' ההגדה). וראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 30 ואילך (נדפס גם בהגש"פ הנ"ל ע' ת ואילך) – שכונת המרדכי היא לטעם על ג' מצות (משא"כ בטור ורמ"א סתע"ה. שו"ע אדה"ז סתנ"ח ס"ה). ע"ש. – עוד טעמים ראה הגש"פ (קה"ת) עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' 1.

(10) לטעם המרדכי הנ"ל ה"ז שייך לגאולה כמ"ש שם "והשתא נמי נגאלו משעבוד מצרים". אבל זוהי שייכות לכללות ענין של גאולה, ומסתבר לומר שיש

(3) וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב ס"ד: אכילת כזית . . מצה . . הכריכה . . אפיקומן . . שתיית ד' כוסות . . שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות.

(4) הובא ג"כ בדעת זקנים בעה"ת בא יב, ח. ס' המנהיג (שנסמן לקמן הערה 21). מט"מ שם. וראה דעת ריב"ל בב"ר שם: ירושלמי שם (כוסות של נחמות) – אלא ששם, שד' כוסות הם כנגד ד' כוסות של פורענות כו, "וכנגדן . . כוסות של ישועה (נחמות) לעתיד". וראה הערה 7.

(5) בבגדי ישע למרדכי שם משמע שמפרש שא"ז פלוגתא כ"א שצריכים לב' הטעמים (ע"ש). אבל מפשטות הלשון בירושלמי וב"ר שם (משא"כ במו"ר, כדלקמן הערה 7) משמע שהם ב' דיעות. וראה הערה הבאה.

(6) וראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 14 ואילך (הגש"פ עם ביאורים (קהת תשמ"ר) ע' תה ואילך). ושם, שיי"ל שנפק"מ (גם) להלכה בין הטעמים, אי הסיבה הוי תנאי בשתיית ד' כוסות, ע"ש.

(7) ביפ"ת שם תירץ "א"נ משום קרא דכוס ישועות

לקראת שבת

הנה, כבר נזכר לעיל ממתני' דפסחים, דטעם הכללי דאכילת מצה בליל הפסח הוא – "על שום שנגאלו אבותינו ממצרים". אמנם יש לחלק בהא גופא, דאכילת מצה כרוכה דוקא בחלק אחד מן הגאולה, ובהקדם הא דמסיפור הכתובים יעלה שתכלית ושלמות היציאה משעבוד מצרים הוא במה שנשתעבדו למקום בקבלת התורה, שע"ז נעשו בני חורין לגמרי מן האומות ונטהרו מטומאת מצרים, וכל' הכתוב – "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג, יב), היינו, דהיציאה ממצרים עצמה היא ראשית הגאולה, ולכך מזה באה אחר כך החירות השלימה במתן תורה על הר סיני (ומבואר בספרים¹¹, דבזמן יציאתם היו שקועים עדיין בטומאת מצרים, ולא נטהרו למקום עד שטרחו בהכנתם וזיכוכם לקבלת התורה¹²).

פירוש, דגאולה זו ב' שלבים היתה, שבתחילה באה רק לצד השלילה מה שיצאו ממצרים, ולאח"ז היתה לצד החיוב, מה שנכנסו תחת כנפי השכינה ונעשו בני חורין, ד"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו מ"ב).

ג.

ביאר דהמצה הוא רק לזכר היציאה עצמה, שבוה יחוור דין הבולע מצה

עפ"ז מובן, דאכילת מצה הוא רק לזכר תחילת הגאולה, ביציאת ישראל בחפזה מארץ מצרים (ראה טז, ג ובפרש"י שם). דהא "מצה זו שאנו אוכלים" הוא "על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם" (כלשון ההגדה), ומאורע זה הוא ממה שהי' בזמן היציאה עצמו, ואין לזה שייכות עם החלק האחר שבגאולתם, שנסתיימה בקבלתם התורה מסיני. היינו דבהמצה מודגש צד השלילי שבהגאולה ממצרים, מה שברחו בחפזה ממקום השעבוד והעוני.

וזהו דהמצה צ"ל "לחם עוני" (פ' ראה שם), שהוא רק זכר לתחילת הגאולה, מקודם שנעשו טהורים להגאל לגמרי מטומאת מצרים, ומיד בברחם ממצרים עוד לא נתעשרו בקדושת התורה (ו"אין עני אלא בדעת" (נדרים מא, רע"א)), ולכך נתחייבנו בלחם עוני שאין בו טעם ועונג¹³ (כחמץ או מצה עשירה (פסחים לו, א. טוש"ע (ודאדה"ז) או"ח סת"ב ס"א (ס"א, ס"ו)), פירוש שלא היתה שמחתם שלימה, אף שחירות רבה ועצומה היא היציאה מארץ צלמות, מ"מ, ישראל עצמם היו חסרים ו"עניים" עדיין, כיון שעוד לא באו אל סוג החירות האחרת שהיו צריכים לקבל אל צד החיוב, להיות קדושים לגמרי מטומאת מצרים בקבלת התורה.

12) ראה ז"ח שם. ר"ן סוף פסחים. ועוד (ראה לקו"ש חכ"ב ע' 114).

13) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 124 ואילך. וש"נ.

שייכות בין המספר ג' (מצות) גם עם תוכן החיוב דגאולת מצרים (ע"ד ד' לשונות של גאולה).

11) ראה צרור המור בא יב, מ. ועוד – הובאו בהגש"פ הנ"ל ע' ל. וראה זהר חדש ר"פ יתרו.

לקראת שבת

ז

ובזה מחוור שפיר הא דאמרו במצה ש"בלע מצה יצא" ואינו מחוייב להרגיש טעם המצה (פסחים קטו, ב. תושו"ע (ודאדה"ז) אר"ח סתע"ה ס"ג (סכ"ה)), דלהנ"ל הוא מגדר מצות מצה, דנתקנה לזכר היציאה ממצרים לבדה, ולא על חירותם לגמרי, ולכך ליתא חיוב טעם במצה, רק מחוייבים באכילתה¹⁴ (משא"כ במרור, שאין אדם יוצא "עד שירגיש טעם מרירתו בפיו" (ל' אדה"ז שם¹⁵)).

ועפ"ז נראה להמתיק הביאור בהא דתמהו הפוסקים (ב"ח לטאור"ח סתס"א ס"ד. לבוש סתע"ה שם¹⁶. מג"א שם סק"א. ועוד¹⁷) בדין מצה, דאף שלא חייבוהו להרגיש טעם מצה כנ"ל, מיהו, מצה מבושלת או ספוגה במי פירות אין יוצאין בה (פסחים מא, א. תושו"ע (ודאדה"ז) אר"ח סתס"א שם (סי"ד)), דאין בה טעם מצה, ו"אע"פ שא"צ שיטעום טעם מצה בפיו. . מ"מ המצה עצמה צריך שיהי' בה טעם מצה (ולא שיופג טעמה ע"י טעם אחר)" (ל' אדה"ז שם¹⁸). דהוא תימה, מפני מה הצריכו להיות טעם מצה בה עצמה, אחר שליכא שום חיוב להרגישו.

ובפוסקים שם האריכו לבאר בזה בפלפול ובסברא, ולהנ"ל יתוסף בדבריהם נופך, דהא נתבאר דהא שלא חייבו להרגיש הטעם הוא מחמת שהמצה הוא לזכר תחילת הגאולה שאז לא היתה חירותם שלימה, דחסרון זה ה"ה רק בהגברא, כנ"ל, דכיון שהיו ראויים לבוא אח"כ אל הגאולה האחרת והשלימה בקיבול התורה, הנה אצלם ה' נחשב זה לחסרון עדיין, מה שעברו רק חלק אחד מן הגאולה בברחם ממצרים, אמנם בהחפצא דהגאולה שפיר אין שייך לומר בזה חסרון והוא חירות שלימה ועצומה, ו"אילו הוציאנו ממצרים ולא נתן לנו את התורה דיינו", דאף גאולה זו גדולה היא (אלא שלאחר שבאה עליהם גאולה האחרת דנתינת התורה, שוב הוי חסרון אצל הגברא כשעמדו אחר שלב הראשון שבגאולתם לבדו).

ומזה נסתעף החילוק לדינא, דבהחפצא דמצה צ"ל בה טעם המרמז לחירות ועונג, אמנם מאחר שאצל הגברא דאיש הישראלי ה' זה עדיין לחסרון, ולא נשלמה גאולתם וחירותם בזה, אף בדין המצה אמרו דאין צריך ל"חך אוכל יטעם" (איוב יב, יא), ולא חייבוהו להרגיש בעצמו העונג שבהחפצא דהמצה עצמה¹⁹.

הקודמת.

19) והא דאין יוצא י"ח מצה כשלועסה יחד עם מרור בזמן הזה, "שהמרור שהוא מד"ס מבטל את טעם המצה שהיא מן התורה" (שו"ע אדה"ז סתע"ה סט"ז (מפסחים קטו, א ורש"י ורשב"ם ועוד שם. מג"א שם סק"ג). וראה שם סכ"ו "כשלועסן יחד שאז הוא מרגיש טעמן בפיו" – עכצ"ל שאין החסרון בענין הרגשת טעם מצה בפיו (הגברא) כפשוטו – שהרי א"כ מאי נפק"מ בין מרור דאורייתא ומרור דרבנן? – ועכצ"ל שהכוונה כאן לדין ביטול (והשייך להחפצא דהמצה). ואכ"מ.

14) ראה שו"ע אדה"ז שם: דכיון שנהנה גרונו ממנה ה"ז נקראת אכילה. ואכ"מ.

15) ע"פ מג"א שם סק"ב וט"ז סק"ט.

16) נזכר בט"ז שם סק"ב. וראה ט"ז סתס"א שם.

17) ובמאירי פסחים (קטו, ב): ויש שדוחין אף עיקר השמועה לומר שאף בלע מצה לא יצא, ומפני שבכל הפרק מצינו שאומרים תמיד טעם מצה בעינין (ראה פסחים שם (ע"א) לא ניכרון איניש מצה ומרור כו' (ובמאירי שם). ועוד). וראה לקמן הערה 19.

18) (מט"ז שם סק"ב). וראה ברכות לח, ב: דבעינין טעם מצה. ט"ז סתע"ה שם. וראה מאירי שבהערה

לקראת שבת

ד.

יסיק דובר גאולה שבכוס הוא מגדר אחר, ובוה מיושב מעם הירושלמי בד' כוסות אמנם כל זה הוא במצה, משא"כ כוס שנתקנה בלילי פסחים²⁰, זהו כנגד גאולתם כולה, אף בצד החיובי שבה – שנעשו בני חורין בקבלת התורה. דהא שתיית היין הוא על שלימות השמחה והחירות, "זכר לגאולה ולחירות", ו"אין אומרים שירה אלא על היין" (ברכות לה, א. וש"נ), שטעם יין עונג הוא והוי דרך חירות.

ובכל זה יעלה כפתור ופרח הא דלא מצינו חיוב ד' מצות אלא רק ג' לבד, ובכוס דוקא הצריכו לשותות ד' לנגד לשונות גאולה דפרשתנו. דהנה, מבין ד' לשונות גאולה אלו – שלוש הראשונות מיירי בחלק הראשון שבגאולת ישראל לבדו מה שנשתחררו משעבוד מלך מצרים, "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" ובשפטים גדולים", אמנם הלשון הרביעי ואחרונה²¹ הוא ממה שהי' בחלק הב' שבגאולתם, שנכנסו תחת כנפי השכינה – "ולקחתי אתכם לי לעם", דזה קאי על נתינת התורה בסני, כדפירשו המפרשים (רבינו בחיי, ספורנו ומדרש הגדול עה"פ. מאירי פסחים צט, ב. מט"מ סתר"ז (ב"הדרך השני"). ועוד).

והוא הוא כללות החילוק בין חיוב מצה לכוס, דדוקא שתיית יין בלילי פסחים שהוא לזכר הגאולה כולה, כללו בזה לרמז אף לשון הרביעית שבגאולה, דהוא החירות שבמתן התורה, משא"כ מנין המצות דלילה זה הוא שלוש, דהא לשון הרביעית לא הוי מחלק הגאולה שעליו נתקנה אכילת המצה.

פסח סי' נא. וראה גם תוס' הדר זקנים פרשתנו כאן "דאין זה לשון גאולה". אבל ראה דעת זקנים שבהערה 4. ואכ"מ).

20) להעיר מגבורות ה' להמהר"ל פרק ט.
21) כי "והבאתי (שבפסוק ח) אינו לשון של גאולה, "אלא בשורת הארץ היא" (ס' המנהיג הלי'

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ
מליובאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

"ברכת ה' היא תעשיר"

"ברכת ה' היא תעשיר בכלל ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחיזוק היהדות . . . לכל פעולה טובה שיהודי עושה משלם הקב"ה במיטב בבני חיי ומזוני רויחי"

מורנו הבעש"ט עשה תעמולה גדולה – כששים-שבעים שנה אחרי גזירת ת"ח-ט ל"ע – שאחב"י יסתדרו בכפרים וקיבוצים בישובים ופרשת דרכים ('קרעטשמעס'), ולעסוק בעבודת האדמה ויכול שדות וגנים בגידול בהמות ועופות ובכל עבודת השדה, והי' תומכם בגשם וברוח.

במשך כמאה וחמישים שנה הסתדרו אלפי משפחות יהודים במאות כפרים וישובים קיבוצים ופרשת דרכים בפלכי פאדאליא וואהלין ובעסאראביא. מהם היו בעלי אחוזות גדולות ומחזיקי בתי רחיים גדולים, גני ירקות ונטיעות טאבאק וענבים. מהם בעלי רכוש בינוני מהם עניים.

גזירות על היהודים בעלי האחוזות

בשנת תרי"ט נתנו בעלי אחוזות האינם יהודים את עיניהם בבעלי האחוזות היהודים, ויביאו את דיבתם רעה לפני שר השרים באדעססא – פלומבערג, וידרשו מאתו להוציא חוקים והגבלות – שביד השלטון המקומי לעשות כחפצו בלי טעם ונמוק – נגד בעלי האחוזות היהודים, וימלא את ידי אחד מסגניו למלאות את דרישתם ויצק לבעלי האחוזות היהודים מאד.

לקראת שבת

הוד כ"ק אאזמו"ר בעל צמח צדק זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, שהי' ראש עסקני הכלל בדורו בא לעזרת בעלי האחוזות היהודים, וימלא את ידי כ"ק בנו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע לעשות מסעו לעיר הבירה פטרבורג, לעשות השתדלות הדרושה בחוגי הממשלה. והשי"ת הצליח לו וכעבור ארבע חדשים הנה כל היהודים שגורשו מהכפרים שבו לנחלתם כבתחילה.

אבל אף שגזירת המן נתבטלה, אבל מחשבת המן – סגן שר השרים הצורר קלימאוו – נשארה בתקפה, ומזמן לזמן נתן פקודות מיוחדות בנימוקים שונים להגדיל את המס על בעלי האחוזות, מבעלי האחוזות האינם יהודים העלים עין, ומהיהודים תבע בכל תוקף הדין. בעלי האחוזות העשירים – אף שבמדה ידועה גם בהם נגע דבר המס, אבל כאין הי' נגד הרווחים הגדולים שהרוויחו. לא כן הבינונים והעניים, אשר להם הציק המס מאד מאד, ומשנה לשנה הלכו הלוח ודל עד שבשנת תרכ"ח הרבה מאד (וביותר במחוזות קאלאראש ובענדערי) באו עד משבר, כי לא יכלו לשלם את המס שנתקבץ במשך כשנתיים. ולכד זה שעמדו להתגרש מנחלותיהם היו צפויים לעונשי מאסר וכדומה בקנסות גדולים.

סוד משפיע ומקבל

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק רבי שמואל זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע שהי' ראש עסקני הכלל בדורו, התעניין במצבם וביקש לעזרם. ולפי שרוב בעלי האחוזות העשירים במחוזות קאלאראש ובענדערי גרו בעיר קישינוב, הנה כשנסע הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ר' שמואל ממאריענבאד, בתחלת אלול שנת תרכ"ח, לביתו לליובאוויטש, נסע דרך אדעססא בכוונה לעשות מגבית לטובתם באדעססא ובקישינוב. עשירי אדעססא נתעוררו בהתעוררות טובה וינדבו סכומים הגונים, לא כן עשירי קישינוב שלא התעוררו בהתעוררות הראוי'.

באחת שיחות הקודש שהואיל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק ר' שמואל לשוחח בהתוועדות עשירי קישינוב, אמר:

הקב"ה ברא את עולמו וברואיו בסוד משפיע ומקבל, השמים והארץ השמים משפיעים גשמי ברכה והארץ מקבלת. וכן בבני אדם, יש עשירים משפיעים ועניים מקבלים. העשירים צריכים לתת והעניים צריכים לקבל, והוא טובת העשירים – כדרשת רז"ל ע"פ "אשר עשיתי עמו" (רות ב, יט) "אשר עשה עמי לא נאמר, אלא אשר עשיתי עמו מלמד שיותר מאשר בעה"ב עושה עם העני, עושה העני עם בעה"ב, לפיכך אמרה רות אשר עשיתי עמו, הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת" – והקב"ה גוזר מי יהי' העשיר המשפיע ומי יהי' העני המקבל.

אבל העני טוען: הן אמת, רבש"ע, בראת עולמך בסוד משפיע ומקבל, אבל מפני מה צריך אני להיות העני והמקבל והאחר יהי' העשיר המשפיע, ומפני מה לא אהי' אני העשיר המשפיע ואחר יהי' העני המקבל, ומפני מה אני דוקא סובל יסורי עניות בשביל שיתקיים

לקראת שבת

כא

העשיר בעשירותו. וזהו דכתיב (תהלים קב, א) "תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו" – "תפלה לעני כי יעטוף" בטענתו מפני מה הוא דוקא צריך להיות העני המקבל, "ולפני ה' ישפוך שיחו" בטענתו מפני מה צריך הוא דוקא לסבול יסורי עניות בכדי שהעשיר יתקיים בעשירותו, הלא הרבה שלוחים למקום להעשיר איש ולהצליחו, ומפני מה הצלחת העשיר ועשירותו באה בסיבת שפיכות דמו ועינויו.

השיחה הקדושה הלזו, הנה לא זו בלבד שפתחה לב עשירי קישינוב ונדבו סכומים הגונים, ובהמגבית ההיא – מעשירי אדעססא וקישינוב – חלצו את בעלי האחוזות הבינונים והעניים מן המיצר והעמידום בקרן של פרנסה, אלא עוד זאת השיחה פרשה כנפי' בכל מרחבי המדינה ובכל עיר ועיר אשר דבר השיחה מגיע, מאירה אור בדרכי הנהגת העשירים להבין שרש דבר גזירת ההשגחה העליונה, וכל איש ואשה בישראל אשר השי'ת ברכם בלחם לאכול ובגד ללבוש, הכירו בהטובה אשר ה' הטוב עשה אתם ויגישו תודה לה' בהושיטם יד עזרה לאחיהם העניים – כל אחד ואחת כפי יכולתם – בעין יפה ובאהבת אחים.

ברכת ה' היא תעשיר

"ברכת ה' היא תעשיר" בכלל, ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחיזוק היהדות. וכמאמר דער אויבערשטער ב"ה בלייבט ניט קיין בעל חוב, פאר יעדער גוטער זאך וואס א איד טוט צאלט ער במיטב מיט בני חיי ומזוני רויחי [= הקב"ה לא נשאר בעל חוב, על כל פעולה טובה שיהודי עושה משלם הוא במיטב בכני חיי ומזוני רויחי].

המורם מכל האמור, אשר מי שהשי'ת זיכה אותו להיות עוסק בצרכי צבור בעניני צדקה בכלל ובעניני החזקת היהדות, הרבצת תורה ויראת שמים בפרט, הנה לא זו בלבד שאין צריך להתאונן ח"ו וח"ו, אלא עוד זאת הוא צריך להיות שש ושמח בשמחה של מצוה, ושמחתו זאת צריכה לפעול עליו הגברת הצורה על החומר לגזול מעתותיו במסחר וקנין ומעשה, ולהוסיף מחול על הקודש להכניס עצמו בעניני עבודה צבורית, ובעיקר בהנוגע לתורה ויראת שמים, בכל לבו נפשו ומאדו, וה' יצליח לו בכל אשר לו בגשם וברוח.

